

KLIO. Történelmi szemlésző folyóirat

Szerkesztőbizottság: dr. Orosz István akadémikus, egyetemi tanár DE (elnök)
dr. Papp Imre akadémiai doktor, egyetemi tanár DE (főszerkesztő)
dr. Fodor Mihályné és dr. Reszler Gábor (szerkesztők).

Műszaki szerkesztő: Erdélyi Tamás.

A borító Borsi Csaba munkája.

Nyomtatták a Kapitális Nyomdában, Debrecenben.

A szerkesztőség címe: dr. Fodor Mihályné,
Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelmi Intézet
4010 Debrecen, Postafiók 48.

Kiadja a KLIÓ Alapítvány.

Kuratórium: dr. Solymosi László akadémikus, egyetemi tanár, DE (elnök),
dr. Barta Róbert egyetemi docens, DE, dr. Bitskey István akadémikus,
egyetemi tanár, DE, dr. Györkös Attila egyetemi adjunktus, DE,
és dr. Pete László egyetemi adjunktus, DE

Megjelent

az Oktatási és Kulturális Minisztérium,
a Nemzeti Kulturális Alap,
a Nemzeti Civil Alapprogram,
Nyíregyháza Megyei Jogú Város
Kulturális Bizottsága,
az MTA Debreceni Területi Bizottsága,
a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Történelmi Intézete,
valamint a Nyíregyházi Főiskola támogatásával.



A KLIÓ az interneten is olvasható: <http://www.c3.hu/~klio>
e-mail címek: fodormne@delfin.unideb.hu
erdelyi37tamas@gmail.com

A folyóirat megjelenik minden negyedév középső hónapjában. Előfizethető
a KLIÓ Alapítványnál (4033 Debrecen, Herpay Gábor u. 50. Adószám:
18792234-1-09). Előfizetési díj egy évre 800 Ft + postaköltség.

ISSN 1216-2965

20. évfolyam
2011/2.

KLIO
Történelmi szemlésző folyóirat

TARTALOM

Összefoglalások

- Nyikoláj Nyikolájevics Nyikolájev: Az „orosz Afrika” (*Kun Tibor*) 3
Szvák Gyula (szerk.): Állam és nemzet kérdéseinek vizsgálata
a budapesti Ruszisztikai Központban (*Bodor Mária*) 11

Művelődéstörténet és historiográfia

- Fiona Hobden: „Pompeji tüzei”: a történelem találkozása a fikcióval
(*Várhegyi László*) 18
Kevin Shea–John Jason Wilson: Lord Stanley – Az ember a kupa
mögött (*Forgó Zsolt*) 21
Kiss Ilona–Szvák Gyula (szerk.): Oroszország képe közép-európai
akcentussal (*Gyóni Gábor*) 26
Nótári Tamás: Monográfia a kora középkori salzburgi történetírásról
(*Kiss Zoltán*) 30
Mediterrán konferencia Dél-Koreában (*Katona L. Endre*) 36

A rokontudományok köréből

- Edward Biddulph: Forma és funkció: Terra sigillata csészék kísérleti
használata (*Hantos Zoltán*) 41
Bruno Barbesi–Massimo Boccaletti: Még mindig nincs lezárva
a torinói halotti lepel ügye (*Ivancsó István*) 45
Hans-Ludwig Grabowski és Wolfgang Haney: A német koncentrációs
táborok pénzei (*Pandula Attila*) 51

Ókor

- William V. Harris: Ókori álmok (*Rusznák György*) 57
Judy E. Gaughan: Az emberölés tényállásának alakulása
a köztársaságkori Rómában (*Nótári Tamás*) 62
Philip Sabin–Hans Van Wees–Michael Whitby (szerk.): Görög és
római hadviselés (*Kákóczki Balázs*) 68

Mediterrán konferencia Dél-Koreában

2010 tavaszán rendezte meg a Dél-Koreai Pusan (Busan) Egyetem Mediterrán Kutatóintézete első nemzetközi konferenciáját. Az ország déli részén levő tengerparti Pusan város egyetemén működő, folyóiratokat is kiadó intézmény az 1997-es alapítás után most látta elérkezettnek az időt, hogy meghívás formájában kilépjen a nemzetközi porondra. Az egyetem – egy a sok közül a városban – a közeli és távolabbi kultúrák tanulmányozására létesült, és ezen belül, a térség fontosságának megfelelően, külön mediterrán központtal rendelkezik, amely a mindenkori dékán vezetése alatt áll. A térséget, kelet felől nézve, Spanyolországtól és Franciaországtól Izraelig és az arab országokig egy hatalmas, Koreának gazdaságilag fontos terület testesíti meg. A gyakorlati prioritások világosak ugyan, de mind az intézet programfüzete mind a feltett kérdések alapján kiderült, hogy nem állítanak idő- és tematikai korlátokat. Így Olaszország nyomán az antik Róma, a mai Görögország időbeli meghosszabbításaként az ókori görög kultúra, egyáltalán az egész antikvitás, annak minden dimenziójában, beleértve akár még a történeti nyelvészetet is, számot tarthat az érdeklődésükre. Mutatis mutandis, ugyanez vonatkozik minden régebbi és újabb, klasszikus és nem klasszikus mediterrán művelődésre. Az odalátogatónak az a benyomása, hogy a koreaiak igyekezete kétségen felül áll, ugyanakkor a technikailag rendkívül fejlett ország szellemi téren még sokat tanulhat Európától és Észak-Amerikától. Ennek megfelelően az intézet profilja a kívülálló számára nem körvonalazódik világosan. A konferencia szervezése, apró döccenőkkel jó volt, a rendezőknek elismerés jár az igyekezetükért.

A meghívásnak, amerikaiaktól japánokig, olaszoktól görögökig, örvendetesen sokan eleget tettek. Maga a konferencia, leszámítva az első napi üdvözlőbeszédeket és a plenáris ülést, mindössze fél napig tartott, igaz párhuzamosan négy szekcióban. Az előbbieket az építészeti szempontból imponáló tengerparti Nurimari APEC (Asia-Pacific Economic Cooperation) House-ban tartották, amely arról nevezetes, hogy itt rendezték meg annak idején Bush

és Putyin találkozóját, az utóbbiakat a város legjobb szállodájában, a közeli Westin Chosun Hotelben, ahol a vendégek egy részét is elszállásolták a konferencia két napjára.

A jelen sorok írója, aki szerencsés lehetett a meghívottak között szerepelni, a plenáris ülésről, és a szekciókról érdeklődésének megfelelő válogatásban tud beszámolni.

A különböző üdvözlő beszédek elmondói közül, az Institute of Mediterranean Studies részéről megemlíteném a főszervező *Ja Young Che*, aki számos egyéb stúdiuma mellett, a Janinai Egyetemen a történelem szakot is elvégezte, jól tud újjörögül, jártas az ógörögben és a latinban is, és az intézet folyóiratának technikai szerkesztője valamint állandó munkatársa, egyúttal egyetemi oktató.

Meghívott előadóként ún. Keynote Speech-et *Koji Tanaka* (Program Manager & Professor Emeritus, The Young Researcher Development Center, Kyoto University), *Mohammed Selim* (Director, The Center for Asian Studies, College of Social Sciences, Kuwait University) és *Hiroshi Kato* (Leader, Mediterranean Studies Group, Hitotsubashi University) tartott.

Tanaka előadásának a címe „Interdisciplinary Approach to Understanding Southeast Asia: Kyoto University's Tradition of Area Studies” volt. Beszédében több kooperációt valamint „holisztikus” megközelítéseket sürgetett.

Mohammed Selim „The Interchange of Civilizations in the Mediterranean Area” címmel beszélt, és elemezte a „mediterrán” fogalmát történetileg és a jelenkorban. A mediterrán közösségből az arabokat és a törököket sem zárta ki, és emlékeztetett arra, hogy a korai arab gondolkodók Platón- és Arisztotelész tanulmányokat folytattak. Ami a mai világot illeti: „új gondolkodásra” (a new paradigm in thinking), „új tudásra”, „multikulturalitásra” és „párbeszédre” van szükség.

Végül Kato rövid „Congratulation Speech by the Mediterranean Studies Group at Hitotsubashi University in Japan” című hozzászólásában üdvözölte a megjelenteket. Rámutatott, hogy Japán együttműködik Koreával a mediterrán stúdiumok terén.

A részekre osztott szekciók a következők voltak: 1. Human Sciences (Language/Education/Cinema/Culture); 2. Human Sciences (Literature/Philosophy/History/Religion); 3. Social Sciences (Cultural Interrelations/Society/Politics/International Relations); 4. Special Session, majd a nap lezárásaként General Discussion és Closing Ceremony.

A program gazdagságát mutatja, hogy a két félnap anyaga egy négyszáz oldalas „kongresszusi könyvet” tesz ki.

A rendezők úgy alakították ki a programot, hogy minden egyes előadás-hoz opponenst (ún. discussant) is meghívtak, aki az előadás után felolvasta a véleményét, majd lehetőség volt a vitára.

Idő- és kompetenciakorlátok következtében a következő hozzászólásokra van módunk kitérni:

A klasszika-filológiai-ókortudományi témák, és ezek mentén többek között a mai Görögországot érintő kérdések két párhuzamosan futó szekcióban kerültek megvitatásra. Az elsőben *Kim Heon* (a Szöuli Nemzeti Egyetem klasszika-filológiai tanszékének az oktatója) „What Place does the «Hymns to the Gods» Occupy in Plato's Republic” beszélt, és ehhez kapcsolódóan *Thierry Grandjean* (CARRA Research) „How important are Hymns to the Gods on behalf of the City in Plato's Laws?” adott elő. Az elnöklő *Jae Won Ahn* szintén a szöuli egyetemen tanít *Kim Heon* kollégájaként. Helyet kapott még egy olasz, egy spanyol, és egy a mai Görögországot érintő előadás, amelyhez e sorok írója volt a felkért hozzászóló.

„Special Session” keretében PhD hallgatók adhattak elő, többek között a Koreában tanuló török *Erhan Atay* (PhD Candidate, Kyunghee University), aki Törökország EU tagságának a lehetőségeit taglalta, véleményünk szerint nem túlságosan meggyőzően. Ismeretes, hogy lassan közeledik 2016, amikor dönteni kellene, hogy az EU felveszi-e ezt az országot teljes jogú tagként. A lelkesedés mérsékelt. Általában az a vélemény, hogy Törökországnak privilegizált helyet kell biztosítani, de nem kell felvenni a közösségbe. Mivel magunk elfogultak is lehetünk, idézünk a „discussant” *Hyo Joung Kim* véleményéből (Pusan University of Foreign Studies): „However, the author is doing a big mistake in missing a crucial point that the most influential EU leaders are very anxious about the soft power in Turkey. [...] It is noteworthy that [...] the road map of AKP does not function and move forward. [...] The more AKP strengthen the Islamic identity, the further and more Europeans go far away” („Conference Book”, 2010: 383–384).

A jelen sorok írója a Fekete-tengeri Trapezunt város őstörténetéhez és alapításához kísérelt meg hozzászólni, görög őstörténeti és indoeurópai motívumok bevonásával „Wolf-warriors, the Argonauts, and the foundation of Trebizond” címmel.

A felkért hozzászóló *Hae Young Choi*, Ja Young Che nővére volt, a Chonnan National University történelemtanára, aki szintén a Janinai Egyetemen tanult többek között. Tekintve, hogy az „indoeurópai” fogalmát egyéni módon értelmezte, valamint, hogy a farkas kultuszát, totemállat voltát kiterjesztette más eurázsiai népekre is (amiben egyébként igaza van), kiala-

kult némi vita, amelynek során fogalmi és terminológiai korrekciókra volt szükség. Igyekezett méltányolva, viszonylagos felkészültégét respektálva, e vita volt az egyik ok, amely arra a felismerésre vezette a jelen sorok íróját, hogy humán téren, klasszika-filológiában, nyelvészetben a koreai kutatás még tanulhat Európától. *Choi*-tól, aki az archaikus Rómával, annak alapítási legendájával is foglalkozott, és aki mindebben ázsiai, nem indoeurópai részvételt lát, jobb forrásismereteket és jobb nyelvtudást várna az ember. Tanult e sorok írója is: olyan, a korai római történelemmel párhuzamos ázsiai-koreai mitológiai részletekről hallott (pl. kultuszhelyekről és a farkas tiszteletéről), amelyeket érdemes átgondolni. Természetesen, az indoeurópai szempontú megközelítés, mint válaszként ez el is hangzott, nem tagadása egyéb szellemi hagyományoknak. Hogy mi mennyire archetipikus, mennyire egyetemes az emberi történelemben, nem volt témája az előadásnak.

„Discussant”-ként a jelen sorok írójának *Kyriaki Frantzi* (Macquarie University, NSW, Australia) „Dimitris Dimitriadis/Michael Marmarinos: Dying as a Country” című elemzését kellett megkritizálnia. *Marmarinos*, termékeny színházi rendező, egy harminc évvel ezelőtti, akkor jelentéktelennek tartott novellához nyúlt vissza, annak szabadszájúságát jól kihasználva és a témát a mai Görögországot sújtó problémák kontextusába helyezve. *Frantzi* elemzése szerint a tér és idő komplexének megjelenítésében a legeredetibb rendezői fogás a „transzfer” (displacement) szó szerinti és átvitt (pszichológiai) jelentésével való operálás, amely egyaránt lefedi a ma Görögországban kétségkívül súlyos nehézségeket okozó menekültproblémát, és az ország mai és régebbi állapotaiból adódó gyakran ellentmondásos és bonyolult interferáló következtetéseket, illetve véleményeket. Mindez egy sokkolóan negatív kép felvázolásában csúcsonylik ki. A darab „geronto-”, sőt „nekrofiliaival” vádolja Görögországot, azt üzeni, hogy „abszolút modernnek kell lenni”, és – szerintünk a modernitásnak ellentmondó mitológiai anakronizmussal – az istenek bosszúját kéri egy ilyen államalakulat ellen. A színikritikában járattan „discussant” igyekezett a tények felvázolására szorítkozni, *Bahtyin* és *Genet* felhasználta és elemzett esztétikai arzenáljával nem próbálván megbirkózni, majd egy általa valóságosnak gondolt veszélyre hívta fel a figyelmet: túl gyakran megtörtént már a közeli és a távolabbi múltban, hogy ebben az országban a „haladás” jegyében hátat kívántak fordítani korábbi történelmüknek. Ez általában sem kívánatos, és olyanok esetében mint Görögország nem is lehetséges. Ugyanakkor, egy olyan jelentős hagyomány mint a görög, nem ok és nem is lehet ok elmaradottságra vagy fejlődésképtelenségre. A hagyományt sokkal inkább a szerencsésebbek, pl. Olaszország, példájából tanulva (a „tanulást” szó szerint is értve) kellene ápolni.

Frantzi, aki ausztráliai kiküldetéséből nem tudott átjönni Dél-Koreába, a modern technika lehetőségeit kihasználva, megjegyezte, hogy „nem kell ilyen messzire menő negatív következtetéseket levonni a darabból” – mint-ha a darab és annak elemzése sugároznák az optimizmust, tesszük hozzá – „elvégre”, így Frantzi, „az antik sorsdrámák sem az élet napos pillanatait választották témául.” Hát, ez is igaz.

Mint *Mohammed Selim* expozéjában megjegyezte, „Pusan akár mediterrán város is lehetne”. A Westin Chosun szálloda tengerpartra néző ablakából kipillantva, mi tagadás, magunk is erre gondoltunk először. Ha az éghajlat nem is, azért a tengerpart rendezettsége és a városkép különbözik. A hatalmas keleti szomszéd mellett – jó időben Japán szabad szemmel látható – szerénykedő apró, Görögországnál is sokkal kisebb, ország, ha mégoly fejlett is, alkalmasint nem tud világviszonylatban számottevő ipari nagyhatalommá válni. Szellemi téren talán mások a szabályozók. Az anyagiak megvannak, és Korea mindent megtesz, hogy a humán tudományok terén eredményeket érjen el. Erre ígéret a nyitottságuk és a bejelentett, talán két év múlva megrendezendő, második Pusani Nemzetközi Mediterrán Kongresszus.

International Conference 2010. The Interchange of Civilizations in the Mediterranean Area. April 29–May 1, 2010. Institute for Mediterranean Studies, Pusan University of Foreign Studies, Pusan, Republic of Korea.

Katona L. Endre

A ROKONTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

Forma és funkció: Terra sigillata csészék kísérleti használata

Edward Biddulph rövid tanulmányában a római kerámiaművesség „etalonját” a terra sigillatát¹ mint a római étkezési szokások forrását veszi górcső alá, és kísérleti módszerekkel vizsgálja két csészeforma (*Dragendorff 27* és *Dragendorff 33*) lehetséges használatának módját az ókori Britanniában.

A tanulmány bevezető részében ismertetőt kaphatunk a terra sigillaták készítésének módjáról és az import szerepéről a római kori Britanniában. Ezt a provinciát elsősorban a közép- és dél-galliai manufaktúrák látták el termékeikkel a Kr. u. I–III. században. Formák tekintetében tányérok (*Pl.: Dragendorff 15/17* és *18* formák), lapos edényeket (*Pl.: Dragendorff 18/31* és *31*), tálakat (*Pl.: Dragendorff 37* és *38*) és csészéket (*Pl.: Dragendorff 27* és *33*) egyaránt találunk közöttük. A gyártás során a sigillatákra jellemző fényes narancsvörös bevonatot a kiszáritott edényeknek egy speciális összetételű agyag suspensurába történő fürdetésével érték el. A gyártás ipari méretekben folyt. Egy manufaktúra napi 1260 darab kerámiát is előállított. Becslések alapján az összertermelés elérhette az évi 15 millió darabot is. Az égetés ház méretű oxidációs kemencékben történt, ahol 800–1000 Celsius fokon égették ki a kerámiákat. Egy kemencét több fazekas közösen használt, ebből kifolyólag egy égetés során akár 30 000 darab edény is készülhetett. A római kori lelőhelyeken talált sigillaták kiemelkednek a velük egykorú helyi gyártású, szürke és gyengébb minőségű agyagedények közül. Több darabon megfigyelhető, hogy a többi fajta kerámiától eltérően a tulajdonosok belekarcolták nevüket az edényekbe, valamint hogy az eltört tálak darabjait újra összeillesztették.² Az edények áráról kevés forrással rendelkezünk,

1. A terra sigillata terminus-technicus, modern kifejezés, amelyet az angol szakirodalom kivételével használ a régészet és a történettudomány. Az angol kutatók a „samian ware” – szamoszi árú megnevezéssel jelölik a terra sigillatákat utalva arra a hagyományra, hogy az első ilyen kerámiák Szamoszról származnak.

2. Ez utóbbi jelenség pannoniai lelőhelyeken, elsősorban a szegényebb bennszülött telepek (*Pl. Szakály*) kerámiaanyagában is megfigyelhető. Az eltört darabokat átfúrták és ólomkapcsok segítségével összeillesztették és újra használatba vették.